

ATATÜRK DEVRİNDE TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKASI

Doç. Dr. Ahmet EYİCİL*

ÖZET

Balkanlarda, Arnavutluk, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye'nin toprakları bulunmaktadır. Balkan topraklarında Macar, Dalmaçyalı, Slav, Sırp, Roman, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Rum ve Türkler yaşamaktadır. Bölge siyasî ve stratejik özelliği nedeniyle Avrupa büyük devletlerinin çıkar çatışmalarına sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu devirler dışında Balkanlar coğrafi, tarihî, etnik ve dinî nedenlerle parçalanmış şekilde kalmıştır. Bu özelliğinden istifade edilen Balkanlarda, I.Dünya Savaşı çıktığı esnada çatışmalar ve ayaklanmalar çıkarıldı. Büyük devletlerin peşinde I.Dünya Savaşı'na katılan Balkan devletleri savaş sonrası parçalanmış olarak ortaya çıktı.

Lozan Antlaşması'ndan sonra Yunanistan'la Türkiye arasındaki ilişkiler, nüfus mübadelesi, Ortodoks patriğinin seçimleri nedeniyle düzelmemişti. İki ülke arasındaki gerginlik 1929'a kadar devam etti. 1930 dan sonra Türk-Yunan ilişkileri düzeldi. Öyle ki Venizelos, 12 Ocak 1934'te Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na müracaat ederek Atatürk'e barış ödülü verilmesini teklif etti.

Türkiye'nin Balkanlarda statükocu bir siyaset izlemesi nedeniyle Romanya Türkiye'ye yaklaştı. 1933'te Romanya ile Türkiye arasında dostluk anlaşması imzalandı. 1938'te Romanya Kralı II.Carol İstanbul'a gelerek Atatürk'ü ziyaret etti. Balkanlarda barış politikası izleyen Türkiye 1925'te Yugoslavya ile dostluk anlaşması imzaladı. İstanbul'a gelen Yugoslavya kralı Alexandre ile Atatürk, Balkanlarda barış ve işbirliği konusunda görüşme yaptı. Bu ilişkiler karşılıklı olarak gelişti. Başbakan İnönü 1937'de Belgrad'ı ziyaret etti. Ziyaret sırasında yapılan görüşmelerde Balkan birliği üzerinde duruldu.

Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti ile Bulgarlar arasındaki ilişkiler bozulmuştu. Fakat I.Dünya Savaşı'nda ikisi de müttefik devletler içinde yer aldı. Savaştan sonra Bulgaristan Türkiye ile barış içinde yaşamak istedi. 1925'te Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması yapıldı. Bulgaristan, Balkan devletleriyle saldırmazlık konusunda anlaşırken kuvvete bağ vurmamayı da kabul etti.

Türkiye 1926'da Balkan Devletleri arasında güvenlik sisteminin kurulması yolunda girişimde bulundu. Mussolini, Mart 1934'te İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğunu ifade etti. İtalya'nın bu sömürgeci yaklaşımından Türkiye aşırı derecede rahatsız oldu.

Türkiye'nin girişimleri sonunda 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Balkan Paketi kuruldu ve bu ülkeler arasında güvenlik hükümlerini içeren pakt taraflarca imzalandı. Bu paktın amacı Balkan ülkelerinin sınırlarını tehdit eden güçlere karşı birlik içinde olmaktı. Bu sırada Balkan Paketi'nin dört üyesi ortaklaşa savunmada anlaştı. Pakta göre taraflar sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına almayı kabul etti. Taraflarca imzalanan Balkan Paketi, II.Dünya Savaşı'na kadar Balkanlarda barışın garantisi oldu.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Atatürk, Venizelos, Balkan Paketi, Barış, Ekonomi, Güvenlik.

* Kahramanmaraş Şüçü İmam Üniversitesi Fen-Edeniyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

THE BALKAN POLICY OF TURKEY DURING ATATÜRK PERIOD

ABSTRACT

This article deals with the nature of Turkey's foreign policy towards the Balkan states under Atatürk administration. Throughout history the Balkan Peninsula had become a place of international rivalry and this as a result produced many conflicts and crises among the Great powers of Europe. This was the case prior to the outbreak of the Great War and this region played a crucial role on the eruption of the First World War. At the end of the war the region was divided into pieces and became an unstable region.

In this complex period Atatürk first tried to develop Turkey's relations with Greece. This was because the two countries have some problems to be solved as a result of Greco-Turkish war in early 1920's. Relations between the two countries were developed at the beginning of 1930 after the exchange of population between Greece and Turkey and the election of Orthodox Patriarch in Turkey. The next country was Romania which wanted to establish closer relations with Turkey. This was because Turkey adopted a policy of maintaining status quo in the Balkan Peninsula. In 1933 the two countries signed a treaty of friendship. Then, Turkey turned to Yugoslavia which had signed a treaty with Ankara in 1925. Their relations further developed when Prime Minister İnönü visited Belgrade in 1937 with the intention of creating a Balkan Alliance. The next country which Turkey had a close interest in developing her relations was Bulgaria. Though their relations were broken during the Great War these relations began to swiftly improved after the war. In 1925 Turkey and Bulgaria signed a non-aggression treaty among themselves.

These all Turkish political and diplomatic attempts aimed at creating a strong barrier against the revisionist powers of Europe. The result was the establishment of the Balkan Alliance in 1934. Though this alliance created a sense of stability in the Balkan region it did not last long as the outbreak of the Second World war destroyed it.

Key Words

Turkey, Greece, Rumania, Yugoslavia, Bulgaria, Atatürk, Venizelos, Balkan Pact, Peace, Economy, Security.

Giriş

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda 1.000.000 kilometre kare yüz ölçümü kaplayan ve 75 milyon nüfusun yaşadığı bir yarımadadır. Balkan bölgesinin güneyi Yunanistan'ı içine alacak şekilde Adriyatik Denizi, Ege Denizi ve Karadeniz ile sınırlıdır. Balkan yarımadasının doğu sınırı Tuna-Sava-Kupo suları ve kuzey sınırı Tuna, Drava nehirleri ile Yugoslavya'nın Fiume Limanıdır.¹ Arnavutluk, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya Balkan devletleridir. Akdeniz'de sınırları bulunan Yunanistan ve Türkiye de Balkan devleti olarak kabul edilmektedir.² Balkan topraklarında Macar, Dalmaçyalı, Sırp, Slav, Romen, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Arnavut, Rum ve Türkler yaşamakta ve nüfusu bunların karışımından oluşmaktadır.³ Nüfusun %15'i Müslüman olup, Müslümanların toplam nüfusu 9 milyon civarındadır. Türkiye'nin Trakya kesiminde yaşayanlarla birlikte bu sayı 15 milyonu geçmektedir. Arnavutluk'un %70'i, Yugoslavya'nın %17'si, Bulgaristan'ın %26'sı Müslüman'dır.⁴

XIX. yüzyılın başından beri Balkanlar Avrupa'nın en problemlili bölgesi oldu. Bölge adeta barut fıçısı gibi ateşlemeye uygun hale geldi. Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki uyuşmazlıkların önemli bir kısmı bu bölgede doğdu ve genişledi. I. Dünya Savaşı'nın önemli sebeplerinden biri bu bölgede ortaya çıktı. Bölge, siyasî ve stratejik özelliği nedeniyle Avrupa'nın büyük devletleri arasında çıkar çatışmalarına sahne oldu. Çünkü, Balkan devletleri arasında birlik ve beraberlik yoktu. Bu devletler yabancı güçlere karşı ortak savunma kuramadığı gibi temel konularda da anlaşamadılar. Bunun nedeni bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanıyordu.

Balkanlar'daki dağlık arazi, buraya yerleşen milletleri birbirinden ayırdığı gibi bunlar arasındaki ulaşımı da engelledi. Balkan milletleri arasında irtibatın azlığı, birliğin kurulamaması, istilâlara karşı toplu olarak direnme gücünün zayıf kalmasına neden oldu. Ayrıca; milliyetçilik hareketleri de bölgede çatışmaların önemli sebeplerinden biriydi. Eğer, Balkanlar'daki dağlar

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (TDVİA) Balkanlar Maddesi, c. 5, s. 25.

2. Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara, 1969, s. 1.

3. William M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, İstanbul 1987, s. 9-10.

4. TDVİA, c. 5, s. 27.

doğal bir set gibi olsaydı, bölgeye karşı yapılan istilâ hareketleri başarılı olmaz ve Avrupa devletleri arasındaki çatışmaların içine hızla yuvarlanmazdı.⁵

Karpat ve Balkan Dağları Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya kolay geçit verirler. Bu nedenle Balkan Yarımadası Doğu ile Batı arasında bir bağ ve köprü olmaktadır. Bunun sonucunda istilâcı milletler kolaylıkla Balkanlara hakim olabildiler. Bundan dolayı Balkan milletleri, tarih boyunca çok çeşitli kültür ve medeniyetlerin etkisinde kalarak birbirlerinden uzaklaştılar.

Balkanlar, birliğini sağlayamamasına ve işgale açık olmasına rağmen önemli bir stratejik bölgedir. Bu özelliğinden dolayı Balkanlar'da, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük devletler arasında ciddi çatışmalar meydana geldi. Çünkü; Balkanlara hakim olan devlet, batıda Avrupa'yı ve doğuda Rusya'yı tehdit etme gücüne sahip olabiliyordu. Nitekim, Balkanlar'da üsler kuran Gotlar, Hunlar, Moğollar, Türkler ve Germenler, Avrupa ve Rusya'yı kolaylıkla işgal edebildiler.⁶

1871'de Alman birliğinin kurulmasıyla batıya doğru genişleyemeyeceğini anlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, yönünü Balkanlara çevirdi ve burada bölgeye sızan Ruslarla çatıştı. 1905'te Japonya'ya mağlup olan Rusya dış politikasında ağırlığını Balkanlara verdi. Burada Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çıkarları ile karşılaştı. Buna rağmen Rusya, Bolşevik İhtilali'nden sonra da dış politikada Balkanlar'a önem verdi. Burası Avrupa ile Rusya arasındaki çatışmalara sahne oldu. Nitekim I. Dünya Savaşı'na giden yolu açan bloklar çatışması Balkanlar'da yoğunlaştı ve savaş burada patlak verdi.⁷

İngiltere, sömürge yolu olan Akdeniz'e, düşman ve güçlü bir devletin hakim olmaması yolunda politika izliyordu. Bu nedenle zayıf ve dost bir Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da hakim olmasına ses çıkarmıyordu. Rusya'nın Avrupa'da genişlemesine engel olan İngiltere, Almanya ve Avusturya'nın Avrupa'da daha kuvvetli hale gelmeleri sonucunda politikasını de-

5. Sander, a.g.e., s. 2.

6. TDVİA, c. 5, s. 26-27.; Sander, a.g.e., s. 3.

7. Sander, a.g.e., s. 4.

ğiştirdi. Akdeniz ve Boğazlarda Rusya lehine tavizler vererek Almanya'ya karşı Rusya ile işbirliği yaptı.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu devirler müstesna olmak kaydı ile Balkanlar, coğrafî, tarihî, etnik ve dînî nedenlerle parçalanmış şekilde kaldı. Büyük devletlerin çıkar çatışmalarının burada yoğunlaşması parçalanmayı hızlandırdığı gibi Balkan devletleri arasındaki çatışmaları da şiddetlendirdi. Aralarında birlik ve dayanışmayı sağlayamayan Balkan devletleri büyük devletlerin peşinde I. Dünya Savaşı'na girdiler ve savaştan sonra parçalanmış bir şekilde ortaya çıktılar.⁸

I. Dünya Savaşı başladığı sırada Sırbistan Makedonya'sındaki Sırp-Bulgar sınırında oluşturulmuş bulunan çeteler tarafından ayaklanmalar çıkarıldı. Sırbistan dışarıda Avusturya ile uğraşırken içte de Bulgar komitacılarıyla meşgul oldu. Sırbistan'ın durumu çok kötü idi. İşte bu zamanda Kosova ve Manastır'da yaşayan Müslümanların okulları kapatıldı ve mallarına el konuldu. Bu durumdan Müslümanlar büyük zarar gördüler. Sırplar Müslümanların dostluğunu kazanmak yerine düşman kalmayı tercih ederken Bulgarlara karşı da savaştılar. Ayrıca bu esnada Avusturya ve Macaristan lehine Bosna ve Hersek Müslümanlarının kanlarını dökmekten çekinmediler.

Sırp Makedonya'sındaki Müslümanlarının karşılaştığı haksızlıkları Romanya önlemeye çalıştı ise de Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girince bu çalışmalar neticesiz kaldı. Diğer Balkan hükümetleri de Müslümanlara karşı imha siyasetini şiddetle takip ettiler. Sırbistan'da uygulanan bu zulüm o kadar arttı ki Müslümanlar Makedonya'dan göç etmek zorunda kaldılar.⁹

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da parçalanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir kısım toprakları ile bağımsız Sırbistan ve Karadağ toprakları üzerinde Yugoslavya kuruldu. Arnavutluk'un savaştan sonra sınırları çizildi. Savaştan galip çıkanlar arasında yer alan Romanya, Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı, Rusya'dan Basarabya'yı ve Macaristan'dan Transilvanya'nın büyük bir kısmını alarak geniş bir devlet haline

8. Sander, a.g.e., s. 5.

9. Atatürk'ün Milli Dış Politikası (AMDP), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, C. I, s. 506.

geldi. Yenilen Bulgaristan, Kasım 1919 Neuilly Antlaşmasıyla Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve Makedonya'da bazı yerleri Yugoslavya'ya terk etti. Böylece, Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısı kesilerek küçük bir devlet haline getirildi. 1919'da Anadolu'yu işgal edemeyen Yunanistan cephelerde yenilerek geri çekildi. Anadolu toprakları üzerinde yeni bir Türk devleti kuruldu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan devletleri bir çok iç ve dış problemlerle karşı karşıya kaldı. İç problemler; iktidar mücadelesi, ekonomik sıkıntı ve faşist dikta rejimleridir. Dış problemlerin kaynağı Balkanlar'da revizyonist Bulgaristan ile anti-revizyonist diğer devletler arasında meydana gelen çatışmadır. Ayrıca; Balkanlar, Avrupa büyük devletleri arasındaki çıkar çatışmasına da sahne olmaktadır.¹⁰

Balkanlar'da ekonomik sıkıntılar ve sağ sol çatışmaları dikta rejimlerin kurulmasına yardımcı oldu. 1930'lardaki dünya ekonomik krizi ile sanayileşmiş Batı Avrupa karşısında tutunamadı. Balkanlarla birlikte bütün Doğu Avrupa, İngiliz, Fransız ve Almanya'nın ekonomik nüfuzu altına girdi. Böylece, 1930'lardan sonra Balkanlar'da Parlamenter yönetimler bir kenara itilerek monarşi, askerî yönetim ve ya diktatör yönetimleri kuruldu. Bu diktatörlükler ve onu destekleyen bürokratlar ekonomik gelişmeyi sağlayamadıkları gibi etkin askerî bir yönetimde de başarılı olamadılar. Birbirlerine karşı şoven bir milliyetçilik anlayışı izlediklerinden dış tehlikelere karşı işbirliği de kuramadılar.¹¹

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmalar ile Balkan devletleri sınırları içinde kalan azınlıklar ve bir yönetim altında birleştirilen farklı etnik gruplar problem oldular. Yugoslavya'da Sırp-Hırvat çatışması ve Romanya'da Transilvanya'da yaşayan Macarların huzursuzlukları, çözülmesi güç problemlere neden oldu.

Siyasal, ekonomik, etnik ve askerî problemleri içinde bulunan Balkanlar'da, Nazi Almanya'sının genişlemesi karşısında savunma hattı kurula-

10. Sander, a.g.e., s. 5.

11. Sander, a.g.e., s. 6.

madı. Bunun sonucunda; Bulgaristan ile Romanya Mihver Devletlerin gönüllü uyduları ve Yunanistan ile Yugoslavya da talihsiz kurbanları oldu.¹²

Bu tarihlerde İtalya'nın çektiği devlet Yugoslavya idi. Bu devlet İtalyan tehdidine karşı Küçük Antant'a güvenebilirdi. Yunanistan, Antant'ın İtalya'ya karşı olmadığını izah etmek için Dışişleri Bakanı Maksimos'u, Mussolini'ye gönderdi. Türkiye, Paktı, İtalya'ya karşı kolektif bir tedbir olarak gördü. Zira; Türkiye, Lozan'dan sonra güvenlik ve barış politikası izledi ve güvenliğini paktlarla sağlamaya çalıştı.

İtalya'nın Akdeniz'deki faaliyetleri ve Mussolini'nin İtalya'nın yayılma alanı olarak Küçük Asya'dan bahsetmesi Türkiye'yi çok endişelendirdi. Bu sebeple Balkan Paktı Türkiye için bir garanti gibi göründü.¹³

Ekonomik Bunalım ve Endişeler

24 Ekim 1929 Perşembe günü New York borsasında hisse senetlerinin %90'a kadar varan değer kaybıyla satılması ekonominin felaket halini almasına neden oldu. Ekonomik felaketi önlemek için yüksek değerde hisse senedi alan bankalar da iflas etti.¹⁴

Ekonomik bunalımın etkisinde kalan devletler, özel kurumların elinde olan ekonomik ve ticari hayata karışarak düzeltmeye çalıştılar. Devletlerin ekonomik hayatı kurtarmak amacıyla müdahale etmesi, liberal kapitalist düzenin ayrılmaz parçası olan çoğulcu parlamenter sisteme güvenin azalmasına neden oldu. Bu gelişmeler sonunda parlamento sadece denetim organı durumuna düştü ve yürütmenin gücü arttı.¹⁵ Dış pazarda ihtiyaç olmasına rağmen silâhlanmaya hız verildi. Faşist ve diktatör bir politika takip eden Almanya'da Hitler ve İtalya'da Mussolini adına yollar ve hava alanları yaptırıldı. Liberal ve kapitalist ekonomi izleyen İngiltere bile, devletçi ve himayeci ekonomiye döndü, gümrük vergilerini artırdı. Her ülkede

12. Sander, a.g.e., s. 7.

13. Sander, a.g.e., s. 10.

14. Murat Sarıca, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)*, İstanbul 1982, s. 265.

15. Sarıca, a.g.e., s. 269.

devletçi ve himayeci ekonomi ile siyasal milliyetçilik güç kazandı.¹⁶ 1929 bunalımı Hitler'in iktidara gelmesinde önemli bir etken oldu. Almanya'da burjuvaziler Hitler'i destekledi. Bunalım sayesinde Hitler yasal yoldan iktidara geldi. Bunalımdan sonra her ülkede devlet ekonomiyi düzenlemeye başladı. Yani ekonomide devletçilik benimsendi. Kendi kendine yeterlilik eğilimleri ve yürütme gücü artmış milliyetçilik güçlendi. Otoriter rejimler saygınlık kazanırken, demokratik rejimler zayıfladı. Statükonun değişmesinden yana olan ülkeler otoriter rejimlere geçtiler. Bunun sonucunda antirevizyonist ülkelerle revizyonist ülkeler arasında çelişki gittikçe arttı. ABD, İngiltere ve Fransa gibi demokratik ülkeler antirevizyonist grubu oluştururken, Almanya, İtalya ve Japonya gibi otoriter ülkeler revizyonist grubu oluşturdular.¹⁷

Seçim dolayısıyla 26 Mayıs 1931'de ulusa hitap eden beyannamede Atatürk "Yurtta sulh, cihanda sulh" için çalıştığını ifade etti. Amerika Devlet Başkanı Roosevelt'in Cumhuriyetin 10. Yıl dönümü dolayısıyla gönderdiği yazıya verdiği cevapta "Yurtta sulh, cihanda sulhun" Cumhuriyetin en önemli prensiplerinden biri olduğunu söyledi.¹⁸ Atatürk döneminde Türkiye içte ve dışta yürüttüğü siyasetle yüksek derecede saygınlık kazandı.¹⁹

Hitler 1933'te iktidara gelince Avrupa'da yeni bir Germen tehdidi başladı. 1935'te Türk-İngiliz yaklaşmasından Berlin rahatsız oldu. Çünkü; Hitler doğuya doğru genişlemeyi plânlarırken İtalya da, Bulgaristan ve Macaristan gibi revizyonist ülkeleri kolluyordu.

Ankara'yı kaygıya düşüren ilk devlet İtalya oldu. Mussolini 1925'te Faşist diktatörlük kurunca emellerini açıklamaya başladı. İtalya Krallığı ile 1928'de tarafsızlık ve Uyuşma Antlaşması yapılmış ise de Mussolini 1934'te yaptığı bir açıklamada Asya ve Afrika'da genişlemek istediğini belirtti. Türkiye bunu kendisine karşı bir tehdit olarak algıladı ve askerî hazırlığa başladı. Bunun üzerine İtalya Türkiye'ye karşı bir emel taşımadığını

16. Sarıca, a.g.e., s. 270.

17. Sarıca, a.g.e., s. 271.

18. Sina Akşin, "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 275.

19. Akşin, a.g.m, s. 279.

belirtti. Fakat, Mussolini' 1935'te Etiyopya'ya saldırdı. 1936'da Hitler ile Roma-Berlin mihveri kurulunca Avrupa'da dengeler değişti ve Akdeniz'de bir güvensizlik havası oluştu.²⁰

Türkiye - Yunanistan İlişkileri

Yunanlılar Mudanya Mütarekesi'ni ihlâl ederek Ocak 1923'te Meriç'in sağ tarafında yığınak yapmaya başladılar. Bunun üzerine Müttefik Hükümetleri, 17 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan'a bir nota vererek Mudanya Mütarekesi hükümlerine uymaya mecbur etti.²¹ Aslında Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler Lozan Konferansı sırasında başladı. Bu konferansta Yunanistan'ı temsil eden Venizelos, Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü'ye gelerek iyi geçinmek, hatta dostluk teklifinde bulundu. İnönü de nazik bir şekilde mukabelede bulundu. İşte böylece Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir devir açıldı.²²

Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, Nüfus mübadelesi ve Ortodoks Patriğinin seçimleri nedeniyle düzelmemişti. Yunanistan, İstanbul'daki Rumlar ile Trakya'daki Müslümanları mübadele dışı bırakmak istiyordu. Fakat bunda başarı sağlayamadı.²³ Türkiye ise onları da içine alacak bir mübadeleyi savunarak Rum Ortodoks Patriği Konstantin Araboğlu'nu sınır dışı etti. 1925'te Patrik atanmakla birlikte iki ülke arasındaki gerginlik 1929 yılına kadar devam etti.²⁴ 1929'da ilişkiler iyice gerginleştiğinden taraflar deniz kuvvetlerini güçlendirmeye başladılar.²⁵

30 Aralık 1929 tarihinde Atina elçimiz Yunanistan Cumhurbaşkanı Zaymis'i ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında Zaymis, Gazi Mustafa Kemal'e derin saygılarını sunarak Türk milletinin refah ve huzurunu isteyen temenni-

20. İsmail Soysal, "İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa Kuvvet Dengeleri ve Barışçı Türkiye", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 293-294.; Barlas, a.g.m., s. 279.

21. AMDP, c., I s. 493.

22. Aras, a.g.e., s. 138.

23. Ahmet Eyicil, *Siyasi Tarih*, Ankara 1991, s. 273.

24. Barlas, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası" *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara 2000, s. 277.

25. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, Ankara, 1989, s. 391.

lerde bulundu. Ayrıca, Venizelos ile Mihalakopalos da Türklerin dostluğu ve refahını temenni eden görüşte olduğunu söyledi. Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde Türk milletinin terakki yolunda ilerlemesinden memnun olduğunu bildirdi.²⁶

10 Haziran 1930 Türk-Yunan Ahali Mübadele Antlaşmasının imza töreninde Hariciye vekili Tefvik Rüştü Bey bir konuşma yaptı. Konuşmasında Türk-Yunan münasebetlerinin geleceğine güven ile bakmanın mutluluğunu ifade ederek bunun Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da hatta Avrupa'da barışın amili olacağını söyledi. Ahali Mübadele Antlaşması Türk - Yunan ilişkilerinde yeni bir devrin açılışına neden oldu.²⁷

Lozan'da imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ile iki ülkede kalan Türk ve Rum ahalsinin mübadele edilmesi kabul edilmişti. Ancak "etaplı" tabir edilen İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri bu değişimden hariç tutuluyordu. Bilâhare "etaplı" tabirinin üzerinde ihtilâfa düşülmesi üzerine iki ülke ilişkilerinde gerginlik olmuştu. 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan bu antlaşma ile "etaplı" sorunu çözüme bağlandı. Buna göre; yerleşme ve doğum yerleri ne olursa olsun İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri hepsi "etaplı" deyiminin kapsamına alındı.²⁸ Böylece, Türk-Yunan ilişkilerinde iyileşme dönemi başladı. Daha sonra Yunan Başvekili Elefteros K. Venizelos 27 Ekim – 1 Kasım 1930 tarihleri arasında Ankara'yı ziyaret etti. Bu ziyaret esnasında Türk-Yuna dostluğunun temelleri atıldı.²⁹

Yunanistan Başbakanı Venizelos ile Dışişleri Bakanı Mihalakopalos 26 Ekim 1930 tarihinde İstanbul'a geldi. Buradan özel bir trenle Ankara'ya hareket eden Venizelos ve Mihalakopalos 27 Ekim'de özel bir törenle karşılandı. 28-31 Ekimde Ankara'da kalan heyet ziyaretini tamamladıktan sonra 1 Kasım 1930 da Türkiye'den ayrıldı.³⁰

Ziyaret esnasında Başbakan İsmet İnönü 27 Ekim 1930 günü Ankara Palas'ta verilen ziyafette bir teşekkür konuşması yaptı. Konuşmasında

26. AMDP, C. II, s. 168.

27. AMDP, C. II, s. 171.

28. Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", *Türkler*, c. 16, s. 626.

29. Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara 1987, s. 227; AMDP, C. II, s. 172.

30. Bakınız : Venizelos ve Mihalekopulos'un ziyaret programı, AMDP, C. II, s. 173-176.

Türk-Yunan yakınlaşmasının Lozan Konferansı'yla başladığını, burada Venizelos'u tanıyarak uzlaşma fırsatını kazandığını, tarafların ortak çıkarlarının ve karşılıklı ihtiyaçlarının dostluklarının devamına neden olduğunu, Türk ve Yunanlıların Balkanlar'da ortak çıkarlarının bulunduğunu, Akdeniz havzasında anlaşmaya ve birlikte çalışmaya mecbur olduklarını anlattı.³¹

Aynı ziyafette söz alan Venizelos, Ankara'ya gelerek dostluk eli uzattıklarını, her iki ülkenin de mazisinde şerefli mücadeleler olduğunu, kalbi bir dostlukla Türklerle birlikte çalışmak için yola çıktıklarını, birleşerek Balkan, hatta Avrupa barışının dayanaklarını kurabileceklerini, Balkan ittihadından ümitli olduğunu söyledi.³² Atatürk ve Eleftheros Venizelos da iki komşu devletin düşmanca değil dostluk içinde yaşamasının yararlı olacağını belirtti.³³

Venizelos ve Mihalakopulos, Cumhuriyet Bayramı merasimlerine katıldı. İsmet İnönü, Tevfik Rüştü Aras, Venizelos ve Mihalakopulos arasında görüşmeler yapıldı. Görüşmelerde 10 Haziran 1930 tarihli itilâfname dikkate alınarak Türk-Yunan dostluğu ve ortak çalışma esasları taraflarca kabul edildi. Türkiye ve Yunanistan'ın Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de ortak iktisadî ve siyasî çıkarları olduğu kararlaştırılarak birlikte çalışma konusunda anlaşmaya varıldı.³⁴

Venizelos ve Michalakopulos'un birlikte Ankara'ya yapmış oldukları ziyaret sonunda 1 Kasım 1930'da Resmi Tebliğ yayınlandı. Ziyaret sırasında Dostluk Mesajı, Ticaret ve İkamet Mukavelesi ve Bahri Protokol olmak üzere üç protokol imzalandı. Türk-Yunan dostluğunun temel taşı teşkil eden bu belgeler daha sonra 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında yapılan Balkan Pakti'nin çekirdeğini oluşturmuştur.³⁵

Taraflarca kabul edilen bu antlaşmalar Yunan Meclisi'nin 20 Aralık 1930 tarihli toplantısında müzakere edilerek kabul edildi. Venizelos, ko-

31. AMDP, C. II, s.177-178.

32. AMDP, C.II, s.179-180.

33. Soysal, a.g.e., s. 391; Eyicil, a.g.e., s.274.

34. Bkz. Resmi Tebliğ, AMDP, C.II, s.182.

35. AMDP, C.II, s.182.

nuşmasında Ankara'ya giderek el ele verip dostluk temin ettiğini, Türklerin geçmişte Yunanlıların yapmış olduğu tahribatı unuttuğunu, kendilerinin de fedakarlıkta bulunduğunu söyledi.³⁶

TBMM'de söz alan Tevfik Rüştü Aras, Yunanistan'la Türkiye arasında yapılan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem antlaşmasının³⁷ önemini anlatarak, bunun Avrupa diplomasisinde Locarno Antlaşması'ndan beri benzeri olmayan bir eser olduğunu belirtti ve İsmet İnönü ile Venizelos arasında Lozan'da başlayan yakınlaşmanın neticesi olduğunu söyledi.³⁸

Savaşlarla geçmişi olan Türk-Yunan ilişkileri dostluğa dönmeye başladı. 30 Ekim 1930'da Ankara'da Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya bir de deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin protokol eklendi³⁹. Antlaşmaya göre taraflar birbirlerine karşı yöneltilmiş siyasî ve ekonomik antlaşmalara katılmamayı, taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğerinin tarafsız kalması ve uyumsuzlukların diplomasi yoluyla çözülmesi gibi konularda mutabakat sağlandı. Ekli protokolde ise deniz silâhları için harcamaların önlenmesi ve deniz kuvvetlerinin sınırlandırılması prensipleri açıklandı. Zira tarafların deniz silâhlarında çıkarları açısından doğru bir hareket değildi.⁴⁰

Atatürk, 26 Eylül 1933'te İstanbul'da misafir olarak bulunan Venizelos'u Dolmabahçe Sarayı'nda kabul etti. Yapılan görüşmede Türk-Yunan dostluğunun yanı sıra Balkan Antlaşması üzerinde duruldu. Venizelos, Bulgaristan'ın da Balkan devletlerine katılmasının mümkün olabileceğini söyledi. Atatürk bu konuda Rusya'nın görüşü alınması gerektiğini, ayrıca İtalya'nın da hassasiyetine dikkat edilmesini ifade etti. Konuşma sonunda Romanya ve Yugoslavya'nın sınırlarına tecavüz edilmemesi konusunda ortak görüş birliğine varıldı.⁴¹

36. **AMDP**, C. II, s. 185-187.

37. Aras, **a.g.e.**, s. 142.

38. **AMDP**, C.II s. 191.

39. **AMDP**, C.II, s. 190.

40. Soysal, **a.g.e.**, s. 393-396; Eyicil, **a.g.e.**, s. 274.

41. **AMDP**, C. II, s. 222-224.

Dostluk ve Hakemlik Antlaşması'ndan sonra Yunanlılar daha ileri giderek Balkanlar'da barış ve güvenliği sağlamak için Türkiye ile yeni bir antlaşmaya ihtiyaç duydular. Nitekim bu amaçla Ankara'yı ziyaret eden Yunanistan Başbakanı Çaldaris ile Dışişleri Bakanı Maximos'un imzaladığı Türkiye ile Yunanistan arasında İçten Antlaşması 14 Eylül 1933'te Ankara'da imzalandı. Buna göre; Türkiye ile Yunanistan sınır dokunulmazlığı güvence altına alındı. Taraflar arasında özel çıkarlarını sağlamak için sürekli danışmanlık ve işbirliği kabul edildi. On yıllık bir süre için yapılan antlaşmayla diplomatik temsilcilere ortak çalışma esasları kararlaştırıldı.⁴²

Bu antlaşma, on yıllığına sınırlandırılmış ise de Balkan Antlaşması ile durum daha da pekiştirildi. 27 Nisan 1938'de Atina'da 1930 ve 1933 antlaşmalarına ek bir antlaşma yapıldı.

Böyle bir antlaşma yapmaya Avrupa'daki siyasi gelişmeler neden oldu. Bilhassa Balkanlar'da bir İtalyan saldırısı ihtimali ve Bulgaristan'ın Yunanistan için endişe verici tutumu Türkiye ile Yunanistan'ın dayanışma içine girmesinde etkili oldu.

Bu nedenlerle yapılan 1938 Türk-Yunan Antlaşmasında; taraflardan biri savaşırsa diğerinin tarafsız kalması, taraflardan biri, üçüncü bir veya birkaç devletin saldırısına uğrarsa diğerinin barışçı çözüm için çaba sarf etmesi, yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı işbirliği ilkesi ve daha önce yapılan antlaşma hükümlerinin korunması kararlaştırıldı.⁴³

Tevfik Rüştü Aras'ın dediği gibi Türk-Yunan dostluğunun mimarı Atatürk idi.⁴⁴ Bunu idrak etmiş olan Venizelos 12 Ocak 1934 tarihinde Nobel Ödüllü Komitesi Başkanlığına müracaat ederek Barışın medyonu Mustafa Kemal Paşayı barış ödülüne aday gösterdi. Venizelos'un bu davranışı gerçekten Atatürk'ün ne kadar barışçı bir politika izlediğini ispatladı.⁴⁵

Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk 27 Nisan 1938'de yapılan Türk-Elen Cordiale Antlaşması'yla yineleni. Atina'da yapılan bu antlaş-

42. Soysal, a.g.e., s. 435-436; Ökstiz, a.g.m., s. 627.; Aras, a.g.e., s. 144-145.

43. Soysal, a.g.e., s. 589-590.

44. AMDP, C. II, s. 191.

45. Bakınız ek I. AMDP, C.: 2, s. 244-245.

ma sırasında Yunan Başbakanı Jean Metaxeas, Türk dostluğundan memnun olduğunu ifade ederek sekiz seneden beri devam eden bu ilişkinin olgunlaştığını söyledi. 1930 paktının 1933 Paktı ile genişletilmiş olduğunu, bunun 1934 Balkan Paktı'nın temel unsurlarından biri olduğunu belirterek Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya'nın sülh yolunda ilerleyerek kuvvetli bir blok kurduklarını vurguladı. Ayrıca, Doğu Akdeniz konusunda Yunanistan ve Türkiye bölgede barış havası içinde Elen-Türk birliğini oluşturduğunu ifade etti.⁴⁶

Aynı antlaşma merasiminde söz alan Başbakan Celal Bayar, Balkan Paktı'nın çelik kanatları altında Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye'nin yer aldığını ifade ederken Türk-Elen Entent Cordiale'yi imzalamakla mutlu olduğunu ve Akdeniz'de birlikte hareket etmenin yararlı olduğunu belirtti.⁴⁷

30 Ekim 1930 tarihli Türk-Yunan Dostluk, Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması ile 14 Eylül 1933 tarihli Samimi Antlaşma Misakına Muzam Antlaşma 27 Nisan 1938 tarihinde Atina'da imzalandı. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı bir zamanda Türkiye ve Yunanistan dayanışmayı kuvvetlendirmek, saldırı halinde birbirlerine karşı tarafsızlığını korumak ve siyasal destek sağlamak amacıyla bu antlaşmayı yaptılar.

Taraflardan biri taarruza uğradığı takdirde diğeri onun silâh, mühimmat, erzak gibi malzemesinin topraklarından geçişine izin verecek, gerektiğinde yardım edecekti. Taraflardan biri düşmanca bir harekete maruz kalırsa diğeri çare bulmak için bütün gücüyle çalışacaktı. Bundan önce yapılan antlaşmalara bağlı kaldığı gibi bu antlaşma hükümleri on sene daha uzamış olacaktı.⁴⁸

Türkiye - Romanya İlişkileri

1. Dünya Savaşı'nda müttefiklerin desteği sonucu kazançlı çıktığından statükocu bir politika izleyen Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya ile

46. AMDP, C. II, s. 377, 378.

47. AMDP, C. II, s. 379, 380.

48. AMDP, C. II, s. 615-616.

birlikte Macaristan'ın toprak istekleri karşısında Küçük Antantı kurdu. Balkanlar'da Bulgaristan'ın Güney Dobruca ve Rusya'nın Baserabya konusunda talepleri Romanya'yı endişeye düşürdü.⁴⁹

Romanya'daki Türk diplomatı Hüseyin Ragıp Bey, 1926'da Romen Dışişleri Bakanı Duca'ya Balkan Paktı fikrinden bahsetti. Atatürk dönemi Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Balkanların kaderinin Balkan milletleri tarafından tayin edilmesini savunan bir paktın kurulmasının yararlı olacağını belirtti. Bu fikir 1928'de Yunanistan'da iktidara gelen Venizelos tarafından da desteklendi.⁵⁰

Türkiye ve Yunanistan Balkanlar'da statükocu bir siyaset izleyince Romanya Türkiye'ye yaklaştı. İki ülke arasında 1929'da Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşımı Sözleşmesi ve 18 Eylül 1930'da Bükreş'te Mezarlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma imzalandı.⁵¹

İyi ilişkiler kurmak amacıyla Türkiye'yi ziyaret eden Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu ile 17 Ekim 1933'te Ankara'da Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile dostluk ve saldırılmazlık ilkeleri yanında uyumsuzlukların barışçı yollardan çözülmesi esası kabul edildi.⁵² On yıllık bir süre ile yapılan bu antlaşmayla 1934 Balkan Paktı'na doğru ciddi bir adım daha atılmış oldu. İki ülke arasında işbirliği sağlandı. Buna bağlı olarak 1935'te Köstence Limanı'ndan geçiş için bir protokol ve 1936'da Dobruca Türklerinin göçlerini düzenleyen bir sözleşme imzalandı.⁵³

Romanya ile Türkiye arasındaki münasebet dostane bir şekilde yürütüldü. Bu sebeple Romanya'da bulunan Dobruca Müslümanlarına hükümetçe iyi muamele yapıldı. Hatta, Dobruca Müslümanlarına Romanya Ayan Meclisi'nde bir üye bulundurma hakkı verildi. Dobruca Müslümanları ile Romaneler arasında eskiden beri süregelen iyi ilişkilerin devamı sağlandı. Bu

49. Soysal, a.g.e., s. 437; Öksüz, a.g.m., s. 628.

50. Barlas, a.g.m., s. 278.

51. Öksüz, a.g.m., s. 628.

52. Soysal, a.g.e., s. 438-439.

53. Soysal, a.g.e., s. 437.

arada Romenler, Dobruca Müslümanlarıyla iyi ilişkilerini devam ettirmek suretiyle Türkiye ile dost olduklarını ispat ediyorlardı.⁵⁴

Tevfik Rüştü Aras'ın 1934 tarihinde Bükreş'i ziyareti ve temasları sonucu Türk Romen dostluğu pekişti. Böylece iki ülke arasındaki dostluk 1936 Montreux Konferansı'nda da kendini gösterdi ve Romanya delegele-ri Boğazlara yönelik Türk isteklerini destekledi.

1937'de Romanya'nın yeni Dışişleri Bakanı Victor Antonescu Ankara'yı ziyareti sırasında Atatürk "Her gün kudreti daha da artan bir Romanya'yı bütün kalbimizle isteriz. Dostluğumuz o kadar sıkı ve emindir ki , Romanya daha kuvvetli oldukça biz de kendimizi daha kuvvetli hissederiz" dedi. Aynı yılın Mayıs ayında Tevfik Rüştü Aras Bükreş'e iade-i ziyarette bulundu.⁵⁵

Dost ve müttelik Romanya kralı II. Carol, Luceaffenu adlı yatıyla 18-20 Haziran 1938'de İstanbul'a gelerek Atatürk'ü ziyaret etti. Kral II.Carol'ü 18 Haziran'da Başvekil Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras, Büyükdere yakınlarında karşılayarak İstanbul'a kadar refakat ettiler. 19 Haziranda Kral II. Carol, Savarona yatında Atatürk ile görüştü. Aynı günün akşamında verilen yemeğe Celal Bayar, Rüştü Aras ve Romanya Başkonsolosu Lucesyviç davetli olarak katıldı. Kral II.Carol ziyaretini müteakip Romanya'ya döndü. Romanya Saray Nazırlığı'nca 20 Haziran 1938'de bu ziyaret hakkında bir bildiri yayınlandı.⁵⁶

Türkiye - Yugoslavya İlişkileri

Türkiye birçok devletle olduğu gibi 1925'te Yugoslavya ile de bir Dostluk Antlaşması imzaladı. Bu antlaşma nedeniyle Türkiye-Yugoslavya ilişkileri gelişti. Balkan devletleri arasında yakınlaşma ve dayanışma sürecinde Yunanistan ve Romanya'yı izleyen Yugoslavya ile de, 27 Kasım 1933'te Belgrad'da Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile

54. AMDP, C. I, 504-506.

55. Öksüz, a.g.m., s. 628.

56. AMDP, C. II, s. 376.

uyuşmazlıkların barışçı yoldan çözülmesi ve taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğersinin saldırıyı kınaması ilkesi kabul edildi.⁵⁷

Mustafa Kemal Atatürk, 4-5 Ekim 1933 tarihleri arasında İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı Alexandre ile Balkanlar'da barış ve işbirliği konusunda 4 Ekim 1933 günü Dolmabahçe Sarayı'nda görüşme yaptı. Kral Alexandre, İstanbul'a gelirken Bulgar Kralı Boris'le de görüştüğünü Atatürk'e söyledi. Atatürk, kısa bir süre önce Ankara'da imzalanan Türk-Yunan Antlaşması'ndan söz etti. Bu arada Kral Alexandre, Yugoslavya ile Türkiye arasında işbirliği yapmak istediğini, bu amaçla iki ülke arasında muallakta kalan emlak meselesinin çözümü için emir verdiğini söyledi. Ayrıca, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanlarının Cenevre'de karşılıklı saldırmazlık antlaşması yapabileceklerini belirtti.

Atatürk, Balkanlar'da barışın korunmasından memnun olduğunu belirtirken, Yugoslavya ile Türkiye'nin birlikte çalışmalarının yararlı olacağına dikkat çekti. Balkanlar'da barışın devamı için bütün Balkan devletleri arasında ortak çalışma yapılmasının gereği ifade edildi. Alexandre ve Atatürk, Yugoslav ve Türk hükümetlerinin birlikte çalışmaları konusunda anlaşmışlar.⁵⁸

Bu sıcak ilişkilerin neticesinde 27 Ekim 1933'te Belgrat'ta Türk-Yugoslav Munakit, Dostluk, Adem-i Tecavüz, Adli, Tesviye, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması yapıldı. Antlaşma metni, Türkiye Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ve Yugoslav Dışişleri Bakanı Bogolioub Jevtitch tarafından imzalandı. Buna göre; taraflar çözülmemiş konuları hiç bir bahane ile ertelemeyecekler ve barış yoluyla problemler çözülecek. Birbirlerine karşı savaşa teşebbüs etmeyecek. Eğer taraflardan biri taarruza uğrarsa diğeri taarruz edeni suçlu bulacak. İhtilâflar, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na havale edilecek. Ayrıca, Daimi Uzlaşma Komisyonu kurularak meseleler burada çözülecek. 25 maddeden oluşan bu antlaşmayla, problemlerin Daimi Uzlaşma Komisyonu, Uluslararası Adalet Divanı ve Hakem Mahkemesi huzurunda çözülmesi esasları kabul edildi.⁵⁹

57. Soysal, a.g.e., s. 441-443.

58. AMDP, C. II, s. 225-226.

59. AMDP, C. II, s. 571-579.

İki ülke arasındaki ilişkiler 1934 antlaşmasıyla olumlu yönde gelişti. Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç 28 Ekim 1936'da Ankara'yı ziyaret etti. Stoyadinoviç'in ziyaretinden memnun olan Atatürk gazetecilere bir demeç verdi. Bu demecinde "Görüyorsunuz ki ve müşahede etmişsiniz ki, Türk devlet adamları ve Türk milleti Yugoslav milletine karşı en samimi hisler beslemektedir. Türkiye ile Yugoslavya arasında mevcut sağlam münasebetler, bütün Balkan milletleri arasında mevcut olması iktiza eden münasebetlerdendir. Balkanlar bu ideale doğru ne kadar fazla yükselirse, saadet ve terakki o nispette artar" diyerek konu hakkında görüşlerini söyledi.⁶⁰

Stoyadinoviç'in ziyaretine iade olarak 12 Nisan 1937 tarihinde Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Aras, Belgrad'ı ziyaret etti. Bu ziyaret esnasında yapılan görüşmelerde daha çok Balkan Birliği'ni ilgilendiren konular üzerinde duruldu.⁶¹

Türkiye - Bulgaristan İlişkileri

Almanlar Balkan Savaşları'nda Bulgaristan lehine hareket etti. Bu sebeple Alman Mareşali Von Der Goltz, Osmanlı Devleti'nin gizli tuttuğu Balkan savaş plânlarını ve bütün stratejik bilgilerini Bulgaristan Genel Kurmay başkanı General Fiçef'e verdi. Alman subayları bu bilgileri gizlice Bulgaristan'a verirken aynı zamanda Berlin'deki Bulgar askerî ataşesi de günü gününe Almanlar tarafından aydınlatıldı. Yani Türklerin askerî gizli plânları, Golç Paşa gibi Alman subayları tarafından Bulgar yetkililerine verildi.⁶²

Balkan Savaşlarından sonra Bulgarlar, buradaki Türklerin din ve kimliklerini zorla değiştirmeye çalıştı.⁶³ Bundan dolayı Türk-Bulgar ilişkileri bozuldu. Fakat I. Dünya Savaşı sırasında iki taraf da aynı ittifak içinde yer aldı. Savaştan mağlup çıkan Bulgaristan 1919'da Neuilly Barış Antlaşması'nı imzaladı. Zor şartlar altında kalan Bulgaristan, Millî Mücadele'de

60. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.3, s. 140-141.

61. Öksüz, a.g.m., s. 630.

62. Atatürk'ün 5 Kasım 1913'te Bulgaristan'dan gönderdiği 3 sayılı rapor, *Atatürk'ün Bütün Eserleri (ABE)*, Kaynak Yayınları, Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan, C. I, s. 151.

63. İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezarımı 1878-1989*, Ankara 1990, s. 181.

Türklerin lehine hareket etti. Çünkü Türklerin savaştığı Yunanistan aynı zamanda Bulgaristan'ın da düşmanı idi.

Bulgarlar, Makedonya'ya tamamen sahip olmak istiyorlardı. İkinci Balkan Savaşı'nda (10 Temmuz 1913) Romanyalıların Sofya'ya kadar yürüterek Bulgaristan'ın verimli topraklarını alması, Bulgar ordusu ve hükümetinin onurlarının yaraalanmasına neden oldu. Bundan dolayı Bulgarlar, Sırpaların, Yunanlıların ve Romanyalıların Makedonya'dan aldıkları yerleri tekrar ele geçirmeyi ve İkinci Balkan Savaşında kendisini mağlup edenlerden intikam almayı tasarladı. Makedonya'ya ait plânlarını gerçekleştirmek için Türkiye ile ittifak etmeyi ve Romanya'nın tarafsızlığını sağlamayı zaruri görüyordu. Çünkü, Bulgaristan'ın batı ve güneyinde Sırbistan ve Yunanistan, kuzeyinde ise Romanya bulunuyordu.

Romanyalılar Bükreş sözleşmesi hükümlerine bağlı kalmayı kendi çıkarlarına uygun bulurken Bulgarların kendilerine yaklaşmasını samimi bulmuyordu. Bu arada Bulgaristan'ın Makedonya üzerindeki emellerinden haberdar olan Sırbistan ve Yunanistan yalnız kalmak istemediğinden birbirlerine yardım etmeyi hayati bir çıkar olarak görüyorlardı. Bunu çok iyi bilen Bulgaristan, Sırbistan ile dostça geçinmeye çalıştı.

Bulgarlar, Selanik'i Makedonya'nın ayrılmaz bir parçası kabul ederek buraya sahip olma arzusunu gerçekleştirme yolunu takip ettiler. Yunanlılar, Selanik'i başkent Atina kadar önemli gördüklerinden onu muhafaza için bütün kuvvetini kullanmakta kararlıydılar.

Sırbistan genişlemek istiyordu. Bunun için de Adriyatik Denizi'nde veya adalar denizinde bir limana ihtiyacı vardı. Selanik limanı Sırp hududuna 60 km. mesafedeydi. Bu nedenle Selanik Sırbistan'ın geleceği için gerekliydi.⁶⁴

Edirne'yi de tekrar almak isteyen Bulgarlar, bir taraftan Türklerle dostane ilişkiler kurmaya çalışırken diğer yandan da sınırdaki önemli bir Türk kuvvetinin bulunmasından memnun değildi. Bununla beraber Edirne havâlisinde Türk askerî gücünün olması Bulgarları dış politikada Türkiye'ye yaklaştırdı.

64. Atatürk'ün Sofya'dan Genelkurmay Başkanlığı'na Makedonya Hakkında yazdığı 7 Mart 1914 tarihli ve 312 sayılı raporu, ABE, C.I, s. 184-186.

Bulgaristan ile Sırbistan arasındaki ilişkilerde bir yumuşama olmadı. Rusya bu iki devleti birbirine yaklaştırmak için nasihat etti. Ancak Rusya'nın bu nasihatı, Bulgarlara, Sırbistan'da arazi ve iktisadî menfaat sağlandığı zaman dikkate alınacaktı.⁶⁵

Romenler ve Yunanlılar, Ruslardan çekindikleri için istedikleri gibi hareket edemiyorlardı. Bulgarlar, Rusların aleyhinde olmadıkları gibi, Avusturya'yı da aldatarak taraf görünmek istemiyordu.⁶⁶

Balkan devletleri arasında ilk defa bir yakınlaşma kurmayı Bulgaristan Başbakanı Stambuliski başlattı. Belgrat ve Bükreş'i ziyaret eden Stambuliski Makedonya sorununu çözmek için bir komisyon kurulmasını önerdi. Stambuliski'ye göre Makedonya sorununun çözümü iki Slav devletini birbirine yaklaştırabilirdi. Fakat bu öneriyi Belgrat ve Bükreş soğuk karşıladı. Daha sonra İç Makedonya İhtilal Teşkilatı ve askerler darbe yaparak 1923'te Stambuliski'yi iktidardan düşürdüler ve katlettiler.⁶⁷

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan, revizyonist bir politika izleyen Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye ile barış içinde yaşamak istedi.⁶⁸ Bu nedenle General Markof'un Ankara'ya temsilci olarak gönderilmesi konusunda 17 Haziran 1923'te Mustafa Kemal'in görüşü alındı. Mustafa Kemal, Markof'la görüşme istediğini 19 Haziran 1923 tarihli talimatıyla bildirdi.⁶⁹

Lozan Antlaşmasından sonra Türkiye ile Bulgaristan arasında dostluk ilişkilerini yeniden kurma ve çeşitli sorunları çözme konusu, 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da yapılan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması'yla sağlandı. Bu antlaşmayla birlikte bir protokol, bir tutanak ve bir de oturma sözleşmesi imzalandı. Dostluk Antlaşması'yla iki ülke arasında barış ve dostluk prensipleri kabul edilirken diplomasi ilişkilerinin devletler hukuku

65. Atatürk'ün Balkanlar Hakkında 14 Nisan 1914 tarih ve 50 sayılı raporu, **ABE**, C. I, s. 191-193.

66. Atatürk'ün Savunma Bakanlığı'na (Harbiye Nezareti) gönderdiği Balkanlar'daki Durum Hakkındaki 21 Ağustos 1914 tarihli telgrafi, **ABE**, C. I, s. 199.

67. Sander, **a.g.e.**, s. 8.

68. Soysal, **a.g.e.**, s. 373.

69. **AMDP**, C.I, s. 510.

ilkesine uygun şekilde yürütüleceği kararlaştırıldı.⁷⁰ Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması süresiz olarak yapıldığından o günden beri devam etmekte ve hükümler yürürlüktedir.

Dostluk Antlaşması'na ek protokolde Türkiye, Bulgar azınlığı konusunda, Lozan'da kabul ettiği azınlıkların korunması hükümlerinin de aynen geçerli olmasını yükümlendi. Buna karşılık Bulgaristan da azınlıklar için kabul ettiği hükümlerden ülkelerindeki Müslümanların da yararlanmasını kabul etti. Protokolde iki ülke arasında göç eden vatandaşların, vatandaşlık ile ilgili problemleri çözüme bağlanırken bunların gayrimenkul mallarına ilişkin esaslar da düzenlendi.⁷¹

Tutanakta gayrimenkul malların hak sahiplerine verilmesine dair esaslar tespit edildi. El konulmuş malların gelirleri de sahiplerine ödenecekti.⁷² Türkiye ile Bulgaristan Arasında Yapılan Oturma Sözleşmesine göre; tarafların vatandaşları yürürlükteki yasalara uygun olarak gidip gelebilecekler, oturma ve yerleşme hakkına sahip olacaklardı. Taraflar göçlere engel çıkarmayacaklardı. Taşınabilir malları isterlerse götürebilecekleri gibi, gayrimenkullerini de serbestçe günün değerine göre satabileceklerdi. Sınır dışı edilen vatandaşların yol masrafını sınır dışı eden taraf karşılayacaktı.⁷³

Dostluk Antlaşmasınının 3. Maddesine dayalı olarak Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması Ankara'da 6 Mart 1929 tarihinde imzalandı. 29 maddeden oluşan bu antlaşma ile taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğerinin tarafsız kalması, taraflar arasında çıkan anlaşmazlığın bu antlaşmaya göre çözümlenmesi esasları kabul edildi.⁷⁴

Türk-Yunan ilişkilerinin iyileşmesinden sonra Bulgaristan da 5 Ekim 1930'da Atina'da yapılan İlk Balkan Konferansı'na katıldı. Balkan Konferansları 1931'de İstanbul, 1932'de Bükreş ve 1933'te Selanik'te olmak üzere dört defa yapıldı. Konferanslarda karşılıklı görüşme yapılmasına rağ-

70. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, Ankara, 1989, s. 253-254.

71. Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul 1986, s. 377; Soysal, a.g.e., s. 256-258.

72. Soysal, a.g.e., s. 157-259.

73. Soysal, a.g.e., s. 260-261.

74. Soysal, a.g.e., s. 375.

men, ekonomik ve siyasî alanlarda, Bulgaristan'ın önemle üzerinde durduğu azınlık haklarının korunması ve Ege Denizi'ne çıkış konusunda ilerleme kaydedilemedi. Arnavutluk ile Bulgaristan delegeleri İtalya'nın baskısı sonucu konferanstan çekildiler. Bu engellere rağmen Eylül 1933'te Türk-Yunan Antlaşması imzalandı. Tarafların Trakya sınırını garanti eden Samimi Antlaşma Misakı'nı, Bulgaristan kendisinin Ege Denizi'ne çıkış isteğine karşı bir engel olarak gördü. Bu arada Makedonya sorunundan dolayı Bulgar-Yugoslav ilişkileri bozuldu. Yugoslavya taviz vermeyince Bulgaristan'ı Pakta alacak kapılar kapandı.

Yapılan bu antlaşmalar Türk-Bulgar dostluğunu olumsuz etkilemedi. 1930'dan sonra hızla gelişen Türk-Yunan dostluğuna ve 1934 Balkan Paketi'ne rağmen Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler devam etti.⁷⁵

Türkiye Bulgaristan ile iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirdi. Balkan Paketi'ne katılması için Türkiye Bulgaristan'ı davet etti. O dönemde Sofya sokaklarında siyasî cinayetler işleyerek dehşet salan Makedon Komitesi, Bulgaristan'ın Balkan Paketi'ne girmesine engel oldu. Bu komite Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ı Sırp ve Yunan hükümetleriyle birlikte Osmanlı Devleti üzerine saldırtmış, Bulgar kanları pahasına Makedonya alınarak parçalanmıştı. Parçalanmış bulunan Makedonya'yı Bulgaristan değil, Sırbistan ve Yunanistan aralarında paylaşmıştı.⁷⁶

Türkiye, İtalya'nın yayılmacı ve emperyalist politikasına karşı Balkan Devletlerinin toplu ve birlikte hareket etmesini sağlamaya çalıştı. Fakat Bulgaristan ve Arnavutluk Balkan Antlaşması'na katılmadılar. Çünkü Bulgaristan, Revizyonist bir politika izleyerek Yunanistan ve Romanya'dan toprak istiyordu. Arnavutluk ise İtalya'nın vesayeti altına girmişti.⁷⁷

Balkan Paketi'ne katılan devletler ile Bulgaristan arasında 31 Temmuz 1938'de Selanik'te imzalanan Balkan Antantı İle Bulgaristan Arasında Antlaşma'da Bulgaristan, Balkan devletleri ile iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerini sürdürmek istediğini belirtti. Balkan devletleri ile Bulgaristan arasın-

75. Soysal, a.g.e., s. 375-378.

76. Teflik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, İsmayıl Yayınları, İstanbul 2003, s. 136-137.

77. *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Cem Yayınevi, c. 4, İstanbul 2000, s. 194.

da saldırmazlık konusunda mutabakat sağlanırken karşılıklı ilişkilerde kuvvete başvurmama hükmü de kabul edildi.⁷⁸

Bulgaristan, 1940 sonbaharında Balkanlar'daki toprak taleplerini gerçekleştirmek için Almanya'ya yaklaştı. Nitekim, Almanya'nın baskısıyla Romanya Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a verdi. Bu arada Almanların Romanya üzerinden güneye inmelerinden rahatsız olan Türkiye, 1941'de Trakya'ya yığınak yaptı. Bulgaristan, bu önlemlerin kendisine karşı alındığı endişesine düştü. İşte bu durumu açıklığa kavuşturmak için Ankara'da 17 Şubat 1941'de Türk-Bulgar Ortak Demeci yayımlandı. Buna göre; taraflar saldırmazlık, dostluk ve ticari ilişkiler konusunda birbirlerine güvence verdiler.⁷⁹

Balkan Paktı

Türkiye, 1926'da Balkan Devletleri arasında karşılıklı sınırların güvence altına alınması amacıyla toplu bir güvenlik sisteminin kurulması yolunda bir girişimde bulundu ise de bundan bir sonuç alınmadı. Daha sonra Balkan Devletleri arasında bazı pürüzler ortadan kalkınca bir anlaşma havası oluştu. Uluslararası Barış Bürosunun 6-10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresi'nde Yunanistan'ın eski başbakanlarından Papanastasiu bir Balkan birliği kurulması görüşünü ortaya attı. İlgi ile karşılanan bu görüş üzerine 5 Ekim 1930'da Atina'da Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'un resmî olmayan temsilcileri arasında ilk Balkan Konferansı toplandı. Konferansta Balkan ülkeleri arasında siyasal, ekonomik, teknik ve kültürel işbirliği konuları ele alındı. Konferansın ikincisi Ekim 1931'de İstanbul'da, üçüncüsü Ekim 1932'de Bükreş'te dördüncüsü de Kasım 1933'te Selanik'te yapıldı. Toplantılar resmî temsilcilerden oluşmadığı için kesin sonuç alınmadı. Bu arada Bulgaristan, ileride Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'dan toprak talebine yol açabilecek azınlık konuları üzerinde durunca ve İtalya'nın etkisinde kalan Arnavutluk Bulgaristan'ı izleyince Balkan Konferansı'nı sürdürmenin yararlı olamayacağı anlaşıldı.

⁷⁸. Soysal, a.g.e., s. 463.

⁷⁹. Soysal, a.g.e., s. 632.

Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930'da Dostluk, Tarafsızlık ve Uzlaştırma Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma Balkan ülkeleri arasında siyasal dayanışmanın gerçekleşmesinde çok etkili oldu. Atatürk ve Venizelos önderliğinde Türk-Yunan dostluğu hızla gelişti. Bunun sonucu olarak 14 Eylül 1933'te Ankara'da Türkiye ile Yunanistan İçten Antlaşma Paketi imzalandı. İçten Antlaşma Paketi ile ortak sınırlar karşılıklı olarak güvence altına alındı. İki devlet bu görüşü Balkanlar'da genişletmek istiyordu. Nitekim, Türkiye Ekim 1933'te Romanya, Kasım 1933'te Yugoslavya ile Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalayarak bu devletleri Balkan Paketi çizgisine yaklaştırdı.⁸⁰

Türkiye, uzun süre çaba harcadıktan sonra daha çok İtalya'yı göz önüne alarak kendisine yönelebilecek bir dış müdahaleyi karşılamak amacıyla Balkan Devletleri arasında bir işbirliği sağlamayı başardı.⁸¹

Bulgaristan ve Arnavutluk'un revizyonist tutumu göz önünde bulunduruldu. Buna rağmen Balkanlar'da statükonun korunmasını amaç edinen Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934'te Balkan Paketi kuruldu.⁸²

Balkan Paketi'na rağmen Mussolini Mart 1934'te bir konuşma yaparak İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğunu ifade etti. Topraklarının büyük bir kısmının Asya'da olması dolayısıyla Türkiye bu tutumdan kaygı duydu.⁸³

Balkan Paketi, dört devletin Balkan sınırlarını ortaklaşa savunmasını öngörmektedir. Pakt, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında güvenlik ve yardımlaşma hükümleri ortaya koyan bir antlaşmadır. 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalanan ve üç maddeden oluşan bu pakta göre:

1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'nın tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alırlar.

80. Soysal, a.g.e., s. 448.

81. Çağdaş Türkiye Tarihi. Cem Yayınevi, c. 4, İstanbul 2000. s. 194.

82. Sander, a.g.e., s. 9.

83. Dilek Barlas, a.g.m., s. 279.

2. Pakt'ta imzası bulunan taraflar çıkarlarını bozabilecek gelişmeler karşısında aralarında görüşmeler yaparak sorunları çözerler. Taraflar birbirlerine haber vermeden Balkan ülkelerine karşı siyasal eylemde bulunmazlar ve tarafların izni olmadan siyasal bir yükümlülüğü üstlenmezler.

3. Bu Pakt imza tarihinden itibaren yürürlüğe girer. Her Balkan devleti pakta katılmaya müraaat edebilir. Fakat bu katılım talebi diğer imzası bulunan devletlerin onaylamasından sonra geçerli olacaktır.⁸⁴

Atatürk'ün dediği gibi "Balkan Antlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirlerinin varlıklarına özel saygı beslemesini göz önünde tutan bir belgedir.⁸⁵ Dört devlet kendi güvenleri için ve Balkanların, karışma ve karıştırma konusu olmaktan çıkması için içten bir kanaatle birbirlerine bağlanmışlardır." Türkiye Balkan devletleriyle dayanışma siyaseti gütmektedir. Atatürk balkan siyasetine özel bir önem verdiği gibi Paktın devamını da bir ideal olarak ifade etmiştir.⁸⁶

Paktın devamında birtakım sıkıntılar bulunmaktadır. Bunları kısaca özetlemek mümkündür:

1. Balkan Paktı kolay çözülebilir zayıf bir gruplaşma idi. Bu pakt küçük devletlerden oluşmuştu. Üye devletler büyük devletlere karşı korunması gereken sınırların olduğu gerçeğini ihmal etmişti. Türkiye bu gerçeği göreyerek Paktın büyük devletlere karşı sınırlarını koruyabilecek kuvvetli bir örgüt olmasını istemişti.

2. Arnavutluk ile Bulgaristan'ın Pakt dışı bırakılması birliğin isminin tartışılır hale gelmesine neden oldu. 1937'de Yugoslavya ile Bulgaristan aralarında dostluk ve saldırmazlık paktı imzalandı. Bu antlaşma Paktın ana dokusunu zedeledi.

3. İtalya'nın 1935'te Habeşistan'a saldırması ve Güney Doğu Avrupa'nın savunucusu Fransa'nın saldırganı karşı zayıf kalması Paktı etkiledi. Pakt devletleri İtalyan ticaretini sıfıra indirirken bundan yararlanan Alman-

84. Bakınız ek 2, Soysal, a.g.e., s. 454-455.

85. Mehmet Evsile, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin Konular İndeksi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 11.

86. Evsile, a.g.e., s. 12.

ya, Güney Doğu Avrupa ekonomisini ele geçirdi. Almanya'nın ilerlemesi karşısında Pakt devletleri dağıldı veya bazıları bu devletle birleşti. Ayrıca, bu dönemde Balkan ülkelerinde kurulan Faşist dikta rejimleri Almanya'nın Balkanlara sızmasını kolaylaştırdı.

4. Balkan Paktı'nda imzası bulunanlar gerçek birliği sağlayamadıklarından savaşa parçalanmış bir şekilde girdiler. Savaştan sonra aralarındaki anlaşmazlık şiddetli bir düşmanlığa dönüştü.

5. Pakt devletleri dış politikalarında farklı görüşlere sahipti. Yunanistan sadece Bulgaristan ile sınır garantisi isterken Arnavutluk ile sınır garantisi istemiyordu. Bununla beraber Yunanistan, İtalya'nın himayesinde olan Arnavutluk'un sınırına tecavüz edemiyordu. Eğer Yunanistan, Arnavutluk'un sınırını ihlal ederse, İtalya ile savaşı göze alıyor demektir. Aslında Yunanistan'ın İtalya ile savaş riskini göze alması mümkün değildi. Ayrıca Yunanistan, İtalyan-Arnavut ortak sahdırısına karşı Yugoslavya'yı korumak istemiyordu.

Türkiye ise, Pakt imzalandıktan sonra Lozan ile silahtan arındırılmış Boğazların silahlandırılması üzerinde duruyordu. Bu arada Romanya, Türkiye ve Bulgaristan'ın sınırlarını genişletmek istemesi sonucunda Neuilly Antlaşması'nın bazı hükümlerini değiştirilmesinden korkuyordu. Yugoslavya ile Romanya Balkan Paktı'nın gelişmesi görüşünde birleşiyorlardı. Diğer yandan Romanya, Fransız-Sovyet ittifakını destekliyordu. Yugoslavya ise Belgrat'ta komünist Rus etkisinin devam etmesini kabul etmek istemiyordu.⁸⁷

Bütün bu problemler Belgrat'ta Mayıs 1936'da yapılan üçüncü Balkan Konseyi toplantısında görüşüldü. Toplantıda Yunanistan'ın İtalya hakkındaki rezervi ile Türkiye'nin Boğazları silahlandırması kabul edildi. Yunanistan ile Türkiye bu sorunların çözümünde birbirini sonuna kadar desteklediler. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan, Bulgaristan'ın denize çıkışı talebine karşı oldu. Türkiye, Yunanistan'ı destekleyerek II. Dünya Savaşı'na kadar Pakt'ın en kuvvetli ve Balkanlar'da barışın en güvenilir garantisi oldu. 1937 yılına gelinceye kadar büyük devletlerle ittifak bağı kurmamış tek

87. Sander, a.g.e., s. 13.

Balkan devleti Türkiye idi. Türkiye, her şeyden önce Sovyetler Birliği ile yakın dostluk politikası izledi. Güvenliğin uzak bir devletin ittifakı ile değil, kuzey komşusu ile yakın ilişkiler kurarak sağlanabileceği gerçeğini takip etti. Nitekim, 10 Nisan 1936 tarihinde Boğazların silahlandırılması konusunda Türkiye'nin ilgili devletlere verdiği nota kabul gördü. Bu kabul Türkiye'nin Avrupa diplomasisinden uzak durmasına bağlı idi. Fakat; 1937'den itibaren İtalya'nın Akdeniz'de artan tehdidine karşı Türkiye, İngiltere'ye yaklaşarak Avrupa ittifakına girdi.⁸⁸

1938 yılına gelindiğinde Avrupa'da Roma-Berlin Ekseni korku ve tedirginlik yaratmaya başladı. 27 Şubat 1938'de Ankara'da toplanan Balkan Konseyi Toplantısı'nda Türkiye, Pakt devletlerinin dayanışmasının güçlendirilmesi gerektiğini savundu.⁸⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Balkan Dışişleri Bakanları değişti. Ufukta beliren İkinci Dünya Savaşı tehlikesi önünde Balkan Devletleri eski birliklerini koruyamadılar. İtalya'nın Arnavutluk'a müdahalesi karşısında hareketsiz kalan Balkan Antantı fiilen dağılmış oldu.⁹⁰

Almanlar, Balkanlara hakim olup Türk sınırına dayanınca Türkiye endişelendi. Bunun üzerine Türkiye, Balkan Paktı'nı canlandırmaya çalıştı. Şubat 1939 Bükreş Balkan Paktı Konferansı'nda Türk Dışişleri Bakanı, Almanya'nın Balkanlar için oluşturduğu tehlikeye dikkat çekti. Fakat; Balkan devlet adamları ikna edilemedi. II. Dünya Savaşı başladıktan sonra da Balkan Paktı üyelerinin en güçlüsü olan Türkiye, Balkan Devletleri arasında arabuluculuk yapmak istedi. Müttefiklerini ortak tehlike karşısında ortak hareket etmeğe teşvik etti. Ne yazık ki Balkan diplomatları daha da ileri giderek Türkiye'nin Balkan devletlerini İngiliz-Fransız tarafına çekmeye çalıştığı şeklinde endişeye düştüler. Asılsız bu endişeler nedeniyle Türkiye'nin çabaları neticesiz kaldı.⁹¹

88. Sander, a.g.e., s.14.

89. Öksüz, a.g.m., s. 637.

90. Aras, a.g.e., s.146.

91. Sander, a.g.e., s.16.

EK: 1

Atina 12 Ocak 1934

Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığına,
Oslo-Norveç

Bay Başkan,

Yedi asra yakın bir süre zarfında Yakın Doğu ve Orta Avrupa'nın büyük bir kısmı kanlı mücadelelere sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ve Sultanların mutlakiyetçi idareleri bunun başlıca amili idi.

Hıristiyan milletlerin İmparatorluğa bağlanmaları ve bundan mütevellit Salibin Hilal'e karşı yaptığı kaçınılmaz mücadeleler kurtulma emeli ile bu milletlerce yapılan isyanlar, Osmanlı İmparatorluğu Sultanların idaresinde kaldığı sürece devamlı tehlike kaynağı teşkil eden bir durum husule getiriyordu.

Mustafa Kemal Paşanın muhasımlarına karşı yaptığı millî hareketin galibiyetle sonuçlanmasını müteakip 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması bu istikrarsız duruma son verdi.

Bir milletin hayatında bu kadar kısa süre içinde böylesine köklü bir değişme nadir vuku bulmuştur.

Teokratik bir rejim içinde yaşayan, din ile hukuk kavramlarının birbirine karıştığı çökme yolundaki bir imparatorluğun yerini güç ve hayat dolu modern ve millî bir devlet almıştır.

Büyük devrimci Mustafa Kemal Paşanın başlattığı hızla mutlakiyetçi sultanlar rejimi yıkılmış ve gerçekten lâik bir devlet kurulmuştur. Millet tümü ile Çağdaş uygarlıkların önünde yer almak için şevk ile ilerleme yolunda bir atılım yapmıştır.

Barışı takviye hareketi ,yeni ve seçkin Türk devletine bugünkü görüntüsünü veren tüm iç reform hareketleri ile birlikte yürütmüştür.

Türkiye, yabancı unsurlarla meskun vilâyetlerini terk etmek hususunda tereddüt etmemiş ve antlaşmalarda da belirtildiği üzere kendi millî sınırla-

rı ile samimi şekilde iktifa ederek Yakın Doğuda barışın gerçek savunucusu olmuştur.

Kanlı mücadeleler nedeni ile uzun yıllar Türkiye ile düşman durumunda kalan biz Yunanlılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alan bu ülkede vuku bulan bu köklü değişikliğin etkilerini duyan ilk kimseler olduk.

Anadolu faciasının hemen akabinde kendini yenileyen Türkiye'ye bir anlaşma fırsatı görerek elimizi uzattık. O bu uzanan eli samimiyetle kabul etti.

Ciddi anlaşmazlıklarla ayrılmış olan milletlere samimi bir barış örneği veren bu yakınlaşmadan sadece, iki ülke için olduğu kadar Yakın Doğu barışı için de yararlı sonuçlar doğmuştur.

Barışın medyun olduğu bu kıymetli katkının sahibi kişi, Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşadır. Bu nedenle 1930 yılında Yunan Hükûmet başkanı sıfatı ile ben Türk Yunan Paktı'nın imzası ile Yakın Doğu'da barışa doğru yeni bir devir başlarken Mustafa Kemal Paşayı Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım.

İhtiramatı faikamın kabulünü rica ederim Bay Başkan.

E. K. Veniselos⁹²

92. AMDP, C.II, s. 244-245.

EK: 2**Balkan Anlaşma Yasası
(Pacte d'Entente Balkanique)**

Atina, 9 Şubat 1934
(Metin)

Balkanlar'da barışın güçlendirilmesine katkıda bulunmak isteğinde olan;

Briand – Kellogg Yasası'nın ve Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun onunla ilgili kararlarının temelindeki anlaşma ve uzlaşma düşüncesine sahip bulunan;

Daha önceki bağıtsal yükümlere saygılı olmağa ve Balkanlar'da bugün kurulu toprak düzeninin sürdürülmesini [maintien de l'ordre territorial] gtvence altına almağa [assurer] kesinlikle kararı olan, Türkiye Cumhurbaşkanı, Yugoslavya Yüce Kralı, Yunanistan Cumhurbaşkanı ve Romanya Yüce Kralı bir Balkan Anlaşma Yasası yapmağı kararlaştırmış ve bu amaçla, yetkili temsilcileri olarak;

Türkiye Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanı Sayın Tefvik Rüştü'yü;

Yugoslavya Yüce Kralı:

Dışişleri Bakanı Sayın Bogolioub Jevtich'i;

Yunanistan Cumhurbaşkanı:

Dışişleri Bakanı Sayın Demétre Maximous'u;

Romanya Yüce Kralı:

Dışişleri Bakanı Sayın Nicolas Titulescu'yu atamışlardır.

Bu yetkili Temsilciler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini veriştikten sonra, aşağıdaki hükümleri kararlaştırmıştır.

Madde 1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alırlar.

Madde 2. Yüksek taraflar bu antlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında alınacak önlemler konusunda aralarında görüşmeler yapmağı | se concerter | yükümlenirler.

Onlar, bu Paktı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirine önceden haber vermeksizin, hiçbir siyasal eylemde bulunmamağı ve öteki Bağlı Tarafların izni olmaksızın, herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiç bir yüküm üstlenmemeğı yükümlenirler.

Madde 3. Bu Anlaşma tüm Bağlı Devletlerce imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve olanaklı en kısa zamanda onaylanacaktır. Anlaşma, katılma isteğı Bağlı Taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere, her Balkan ülkesine açık bulunacak ve bu katılıma imzacı öbür Devletlerin onamalarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, adları geçen yetkili Temsilciler işbu Paktı imzalamışlardır.

Atina'da, 9 Şubat 1934 günü dört örnek olarak düzenlenmiş ve her Bağlı Yüksek Tarafa bunlardan biri sunulmuştur.

DR. TEVFIK RÜŞTÜ
D. MAXİMOS
N. TITULESCU
B. JEVTİCH

EK PROTOKOL

(Protocole Annexe)

Balkan Antlaşma Paktı imzalandığı sırada, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiği yükümlerin anlatımını aşağıda gösterildiği biçimde açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Paktın ayrılmaz bir parçası olduğunu kesinlikle belirtmek gerektiğini duyurmuşlardır.

1. 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin 2. Maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke saldırtıcı sayılacaktır.

2. Balkan Anlaşma Paktı hiç bir Devlete karşı yönetilmiş değildir. Amacı Balkan sınırlarını bir Balkan Devletince girişilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.

3. Bununla birlikte, eğer Bağitli Yüksek Taraflardan biri Balkanlı olmayan herhangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Anlaşma Paktı'nın hükümleri bu Balkan Devlete karşı tümüyle uygulanacaktır.

4. Bağitli Yüksek Taraflar, Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeler yapmağı yükümlenirler. Bu Sözleşmelerle ilgili görüşmeler 6 ay içinde başlayacaktır.

5. Balkan Anlaşma Paktı, daha önce üstlenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki tüm bağitlar ile antlaşmalara bağlı tüm Sözleşmelerki bu bağitlar ve antlaşmalar zaten yayınlanmış bulunmaktadır – geçerliliklerini bütünüyle sürdürecektir.

6. Paktın giriş kesiminde, "daha önceki bağitsal yükümlere saygılı olmağa kesinlikle kararlı" tümcesi, Bağitli Yüksek Taraflar için, onlardan biri ya da birkaçının imzacısı bulunduğu Balkan Devletleri arasındaki antlaşmalara saygı anlamına gelmektedir.

7. Balkan Anlaşma Paktı bir savunma aracıdır. O nedenle, Bağitli Yüksek Taraflar için Paktın ortaya koyduğu yükümler, onların Londra Sözleş-

melerinin 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka Devlete saldırıya geçen Bağıtlı Yüksek Taraflar ile ilişkileri bakımından sona erer.

8. Bağıtlı Yüksek Taraflar için Balkanlar'da bugünkü ülkesel düzen kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların Bağıtlı Yüksek Tarafların Paktın imzasını izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süre olacaktır. Bu iki yıl içinde Paktın bozulması olanağı yoktur. Paktın süresi en az beş yıl ya da daha fazlası için saptanacaktır. Eğer imza gününü izleyen yılın sonunda hiçbir süre saptanmamışsa, Balkan Anlaşma Paktı'nın, imza gününü izleyen iki yılın sonundan başlamak üzere, kendiliğinden beş yıllık bir süre olacaktır. Bu beş yılın ya da Bağıtlı Yüksek Taraflarca kabul edilen sürenin sonunda, Pakt, Bağıtlı Yüksek Taraflardan birisince Paktın sona erişi için öngörülen günden bir yıl önce bozulmadıkça, daha önceki yürürlük süresine eşit bir dönem için zımnî olarak kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. Her durumda, ister Paktın yürürlüğe girdiği birinci dönem (7 ya da 7 yıldan çok) olsun, ister kendiliğinden başlayan sonraki dönem olsun, Paktın sona erişi gününden bir yıl önce hiçbir bozma ya da bozma bildirisi geçerli değildir.

9. Balkan Anlaşma Paktı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca Bağıtlı Yüksek Taraflar birbirine bilgi vereceklerdir.

Ankara, 9 Şubat 1934

İmza : D. MAXİMOS

İmza: N. TİTULESCU

İmza: DR. T. RÜŞTÜ

İmza: B. JEVTİCH⁹³